

Kehitysvammaliiton lausunto vammaispalvelulain liikkumisen tukeen ja taloudelliseen tukeen liittyvistä säännöksistä

26.4.2021

Tehty yhteistyössä Kehitysvammaisten Tukiliiton, FDUV:n ja Autismiliiton kanssa.

16 § Liikkumisen tuki

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada liikkumisen tuki kuljetuspalveluna hänelle soveltuvalla, esteettömällä ajoneuvolla, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia käyttää julkista liikennettä. Kuljetuspalvelua on täydennettävä saattajapalvelulla, jos se on välttämätöntä.

Maakunnan liikelaitos voi vaihtoehtona kuljetuspalveluille antaa vammaisen henkilön käyttöön auton tai myöntää taloudellista tukea auton hankintaan, jos tämän tuen tarve liikkumisessa tavanomaisen elämän toiminnoissa on runsasta ja jatkuvaluonteista.

Liikkumisen tuen tarkoituksena on mahdollistaa vammaisen henkilön liikkuminen, joka liittyy:

- 1) työssä käymiseen;
- 2) opiskeluun;
- 3) muun lain nojalla järjestettävään osallisuutta edistävään toimintaan; tai
- 4) vapaa-ajan toimintaan, sosiaaliseen osallistumiseen ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvaan toimintaan.

Pykälän yksityiskohtaiset perustelut löydätte hallituksen esityksen sivuilta 148–149.

Korjausehdotukset pykäläesitykseen

Nykyisen vammaispalvelulain mukainen vaikeavammaisen henkilön subjektiivinen oikeus kuljetuspalveluun tulee säilyttää. 16 §:n 2 momenttia tulee täydentää siten, että vaihtoehtona kuljetuspalveluille on mahdollisuus saada käyttöön auto tai muu kulkuväline tai taloudellista tukea näiden hankintaan. Taloudellinen tuki on nykyisen vammaispalvelulain mukaan harkinnan varainen. Kun autoa tai muuta kulkuvälinettä käytetään vaihtoehtona kuljetuspalveluille, tulisi sen olla subjektiivinen oikeus henkilölle.

Auton lisäksi tulisi huomioida myös muut kulkuvälineet esim. erityisvarustellut pyörät. Muut kulkuvälineet mahdollistavat osallisuutta ja säädöksen lisäyksellä on erityinen merkitys myös alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuudelle.

Erytisvarusteltujen kulkuvälineiden saatavuus on parantunut, mutta ne ovat kalliita suhteessa muihin kulkuvälineisiin. Niiden hankinta ei ole mahdollista kaikille vammaisperheille. Tämä tuo eriarvoisuutta vammaisten lasten ja nuorten osallisuuteen esim. vapaa-ajan toiminnassa.

16 §:n 3 momentin 4) kohdassa tulisi mainita harrastukset.

Sosiaalinen osallistuminen on terminä epätasällinen. Perusteluissa tulee kuvata tarkemmin, mitä tällä tarkoitetaan. Sosiaalisiin suhteisiin tulee kuulua esim. ystävyysuhteiden ja parisuhteen ylläpitäminen.

Luottamustoimien hoitaminen tulisi rinnastaa työhön ja opiskeluun ja korvata näiden osalta liikkumisen tuen palvelut tarpeen mukaisesti.

Ehdotamme kohdaksi 5) yhteiskunnallinen osallistuminen. Yhteiskunnallinen osallistuminen pitäisi sisällään mm. osallistumisen erilaiseen yhdistystoimintaan ja vapaaehtoistoimintaan sekä oikeuden käyttää kansalaisoikeuksiaan ja saada niiden käyttöön liikkumisen tuen palveluja esim. oikeus päästä äänestyspaikalle.

Säädöksen perustelut ovat hyvin niukat erityisesti 3 mom. osalta. Perustelut tulee avata yhtä yksityiskohtaisesti kuin nykyisessä lainsäädännössä.

Liikkumisen tuen saamiselle ja käytölle ei tule asettaa mitään voimavaraedellytystä. Esimerkiksi sen seikan, että henkilö ei selviydy itsenäisesti ilman toisen ihmisen apua matkan määränpäässä, ei tule olla kuljetuspalvelun myöntämisen esteenä. Näissä tilanteissa kuljetuspalvelujen lisäksi henkilöllä tulee olla tarvittaessa mahdollisuus saada saattaja.

Korjausehdotukset pykäläesityksen perusteluihin

Liikkumisen tarve on yksilöllinen ja liikkumisen tuen tulisi mahdollistaa vammaiselle henkilölle hänen ikäryhmälleen tyypilliset toiminnot. Esimerkiksi nuorilla tarve voi liittyä tavanomaiseen oleskeluun, "hengailuun" muiden nuorten kanssa ilman sen suurempaa tarkoitusta.

Kuljetuspalvelu tulee saada ajankohdasta riippumatta. Uuden taksilain myötä taksien päivystysvelvoite on poistunut ja näin ollen se heikentää monella paikkakunnalla taksin saamista ruuhka-ajan ulkopuolella, esimerkiksi yöaikaan. Siksi suorasoitto-oikeus täytyy olla asiakkaalla. Palvelun tarvetta ei tarvitse osata ennakoida. Lasten ja nuorten perheiden liikkuminen myös perheenä pitää olla mahdollista; auton hankinnassa perheen yksilölliset tarpeet täytyy ottaa huomioon. Vaikea- ja monivammaisen lapsen matka mummolaan voi tarkoittaa, että mukaan täytyy ottaa esimerkiksi pyörätuolin lisäksi suihkutuoli ja nostolaite, hengitystukilaite ja muu hoitovälineistö. Tämä koskee pientä joukkoa, mutta jos tuen tarve heidän kohdallaan jätetään huomiotta, voi elämä vaikeutua merkittävästi. Lasten ja nuorten osalta on huomioitava kaikessa liikkumisessa myös ne tilanteet, joissa lapsen vanhemmat asuvat erossa, esimerkiksi yhteishuoltajuustapaamiset.

Perusteluihin tulee lisätä, että myös kognitiiviset haasteet aikaansaavat liikkumisen tuen palvelujen tarvetta. Tällaisia kognitiivisia haasteita ovat mm. hahmotusvaikeudet, vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen haasteet sekä esimerkiksi erilaiset aistilyherkkyydet voivat vaikeuttaa esim. julkisten kulkuvälineiden käyttöä. Julkisen liikenteen olemassaolo, taso ja saavutettavuus vaihtelevat myös paljon. Iso osa Suomea alkaa olla tilanteessa, jossa ei ole julkista liikennettä.

Perusteluihin tulisi lisätä, että kohtuuttomat vaikeudet julkisen liikenteen käytössä voivat liittyä myös henkilön kognitiivisiin haasteisiin. Perusteluihin tulisi lisätä, että kuulutusten, aikataulujen sekä muun tiedon ja teknologian tulee olla saavutettavaa sekä selkokielellä ja kuvin tuettua.

Perusteluissa (s. 148) tulee säilyttää tärkeä maininta siitä, että "arvioinnissa ei ole kyse pelkästään fyysisistä tekijöistä, vaan huomioon olisi otettava myös henkilön psyykkiset ja kognitiiviset ominaisuudet tai hahmottamisen vaikeudet sekä ympäristö ja muut olosuhteet." Perusteluissa tulisi mainita, että koematkojen tarpeellista määrää arvioitaessa tulee huomioida henkilön oma tahto ja näkemykset sekä yksilöllinen tilanne.

16 §:n mukaan kuljetuspalvelua olisi täydennettävä saattajapalvelulla, jos se on välttämätöntä henkilön matkasta suoriutumiselle. Perusteluja (s. 149) tulisi täydentää kuvaamalla esimerkein sitä, milloin saattajapalvelu on välttämätön henkilön matkasta suoriutumiselle. Esimerkiksi kehitysvammaiset autismikirjon ihmiset ja vastaavaa tukea tarvitsevat ihmiset voivat tarvita matkan ajaksi nimenomaan toisen ihmisen antamaa tukea ymmärtämisen ongelmien vuoksi, tässä

tapauksessa siis saattajaa. Henkilökohtaisen avun tunteja ei pitäisi joutua käyttämään saattamiseen, tai ainakin tämä tulisi huomioida erikseen myönnetyn palvelun määrässä.

Käytännössä saattajia on ollut vaikea saada. Tilanteissa, joissa henkilöllä on esim. käyttäytymisen haasteita, voidaan tarvita saattajaksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen. Saattajapalvelussa tulisi selkeyttää saattajien juridista asemaa ja vastuita. Liikkumisen tuen rinnalla tulisi olla oikeus käyttää myös valmennuksen palveluja esim. tilanteissa, kun henkilö harjoittelee julkisten kulkuvälineiden käyttöä.

17 § Kuljetuspalvelujen toteuttaminen

Edellä 16 §:n 1 momentissa tarkoitettujen kuljetuspalvelujen määrää ja alueellista ulottuvuutta sekä kohtuullisia kustannuksia arvioitaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön liikkumisen tarve, muut käytettävissä olevat palvelut, matkan tarkoitus sekä 16 §:n 2 momentissa tarkoitettu liikkumisen tuki.

Kuljetuspalveluja työhön, opiskeluun ja muun lain nojalla järjestettävään osallisuutta edistävään toimintaan on järjestettävä niihin välttämättä tarvittava määrä. Näitä matkoja voi tehdä julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain (916/2012) 1 luvun 9 §:ssä tarkoitetuilla työssäkäyntialueilla.

Kuljetuspalveluja vapaa-ajan toimintaan, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, sosiaaliseen osallistumiseen ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvaan toimintaan on järjestettävä siten, että henkilö voi tehdä vähintään 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa asuinkunnan tai lähikunnan alueella. Nämä kuljetuspalvelut voidaan vaihtoehtoisesti henkilön suostumukseen perustuen järjestää kokonaan tai osittain siten, että hänelle myönnetään matkojen sijaan kuljetuspalveluja enintään maakunnan määrittämään kilometrimäärään asti kunta- tai maakuntarajojen estämättä. Maakunnan liikelaitos voi päättää kuljetuspalvelujen jaksottamisesta korkeintaan yhden vuoden aikana käytettäväksi.

Kuljetuspalveluja voidaan yhdistellä toteutettavaksi samalla liikennevälineellä, jollei siitä aiheudu matkustusajan kohtuutonta pitenemistä tai muuta kohtuutonta haittaa vammaiselle henkilölle.

Jos maakunta on antanut vammaisen henkilön käyttöön auton, tällä on oikeus saada vähintään 24 yhdensuuntaista matkaa vuodessa vapaa-ajan toimintaan, sosiaaliseen osallistumiseen tai tavanomaiseen elämään kuuluvaan toimintaan, jollei tätä pienempi määrä riitä turvaamaan välttämätöntä liikkumista.

Pykälän yksityiskohtaiset perustelut löydätte hallituksen esityksen sivuilta 149–151.

Korjausehdotukset pykäläesitykseen

Esitämme 17 §:n 1 momenttiin lisätään, että kuljetuspalvelujen määrää ja alueellista ulottuvuutta sekä kohtuullisia kustannuksia arvioitaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön yksilöllinen liikkumisen tarve. Palvelunhankinnassa on suositettava suorahankintaa, jos se on asiakkaan edun mukaista, esimerkiksi jos palveluntarjoajan kuljetuskalusto, palvelusuhde tai muu vastaava tukee asiakkaan yksilöllisiä tarpeita.

Palveluissa tulee huomioida, että henkilöllä on mahdollisuus esim. matkustaa mökille, tavata sukulaisiaan ja ystäviään sekä harrastaa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Liikkumisen alueen tulee olla yksilöllisten tarpeiden mukaisesti laajempikin kuin oma kotikunta ja lähikunnat.

Ulkomaan matkoissa tulisi käyttää yksilöllistä kokonaisharkintaa. Esimerkiksi sukulaissuhteet ulkomailla asuviin, rajan tuntumassa asuminen tai muut vastaavat syyt on huomioitava harkinnassa.

Korjausehdotukset pykäläesityksen perusteluihin

Perusteluja tulee täydentää niin, että kuljetuspalvelun määrää ja alueellista ulottuvuutta sekä kohtuullisia kustannuksia arvioitaessa tulisi ottaa huomioon henkilön yksilöllinen liikkumisen tarve. Arvioinnissa tulee huomioida aina henkilön oma näkemys.

Osallisuutta edistävä toiminta on varsin suppeasti määritelty ja osallisuutta edistävän toiminnan tulisi sisältää laajemmin eri elämänalueet mukaan lukien yhteiskunnallinen osallistuminen.

Kannattamme 17 §:n kilometrikukkaron sisällyttämistä vammaispalvelulainsäädäntöön. Nykyinen sääntely on aiheuttanut vaikeuksia kuljetuspalveluiden saamiselle esimerkiksi sosiaalisten suhteiden ylläpitämissä, jos henkilön asuinpaikka ja vierailupaikka eivät sijaitse naapurikunnissa.

Joustavuutta kuljetuspalvelujen käytössä lisäksi se, että vammaisella henkilöllä olisi oikeus siirtää tai jaksottaa kuljetuspalveluja yksilöllisen tarpeensa mukaisesti yli kalenterikauden yhden vuoden ajan. Tämä olisi helppo tapa lisätä joustavuutta ja mahdollistaa osallisuutta. Tämä tulisi ottaa huomioon kuljetuspalvelujen kilpailutuksissa siten, että yksilöllinen joustavuus mahdollistuisi.

18 § Taloudellinen tuki

Maakunnan liikelaitos voi korvata vammaiselle henkilölle kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat muiden kuin terveydenhuollon lääkinälliseen kuntoutukseen kuuluvien päivittäisissä toimissa, liikkumisessa, viestinnässä tai vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavien välineiden sekä muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta. Lisäksi maakunnan liikelaitos voi korvata erityisvaatetuksen tai -ravinnon hankkimisesta aiheutuvat ylimääräiset kustannukset.

Päivittäisissä toimissa, liikkumisessa, viestinnässä tai vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavien välineiden sekä muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista korvataan puolet. Kustannusten määrä arvioidaan aiheutuvien todellisten kustannusten perusteella. Vakiomalliseen välineeseen tai muihin teknisiin ratkaisuihin sekä autoon tai muuhun kulkuvälineeseen tehdyt toimintarajoitteen edellyttämät välttämättömät muutostyöt korvataan kokonaan.

Pykälän yksityiskohtaiset perustelut löydätte hallituksen esityksen sivuilta 151–153.

Korjausehdotukset pykäläesitykseen ja sen perusteluihin

On tärkeää, että taloudellinen tuki säilytetään vammaispalvelulaissa.

Pykälään tulisi lisätä hyvinvoinnin tukeminen ja harrastukset. Harrastuskohtaiset välineet eivät kuulu lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineisiin.

Lähtökohtana taloudellisen tuen säädöksessä tulee olla se, että korvataan ne lisäkustannukset, jotka aiheutuvat henkilölle vammaisuudesta. Nyt korvaus on päivittäisissä toimissa 50 % ja teknisissä apuvälineissä 100 %. Perusteltua olisi korvata kulut täysimääräisesti, kun ne aiheutuvat henkilölle vammaisuudesta. Tämä lisäksi yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia.

Tulisi harkita, että liikkumisen tuen taloudellisesta tuesta laaditaan oma pykälä ja tämä säädettäisiin subjektiiviseksi oikeudeksi.

Viestinnän ja yhteydenpidon välineiden käyttö on välttämätöntä yhteiskunnan digitalisoituessa. Jotta vammaiset ihmiset pystyvät hyödyntämään digitaalisia palveluita, tarvitaan tähän merkittävää yhteiskunnallista panostusta. Kehitetyt ja kehittyvät laitteet ja sovellukset helpottavat osallistumista, sosiaalisia suhteita ja arjessa selviytymistä, viestintää ja asioiden hoitamista, mutta soveltuvimmat laitteet ovat usein kalliimpia kuin peruslaitteet. Vammaisten lasten kohdalla viestinnän ja

yhteydenpidon välineet turvaavat normaaleja asioita, leikkimistä, vuorovaikutusta muiden lasten kanssa sekä normaalia mukana oloa.

Viestinnän välineet ja laitteet kehittyvät. Siksi lakiin ei saa kirjata poissulkevia listoja vaan hyödyntää laajasti kehittyvää teknologiaa. Hankintayksiköllä on velvollisuus seurata teknologiaa, jotta asiakkaalla on mahdollisuus ottaa kokeiluun uusia, hänelle sopivia välineitä, jotka tukevat paremmin henkilön digitaalista osallisuutta sekä fyysistä saavutettavuutta yhteiskunnassa.

Laitteiden ja sovellusten on vastattava vammaisen henkilön yksilöllisiin päivittäisiin tarpeisiin ja niissä tulee olla riittävät ominaisuudet ja hyötysovellukset, joilla esimerkiksi viestiminen ja verkkopalveluiden käyttö onnistuu (omakanta, pankkipalvelut, puhelut jne.). Esimerkiksi soittaminen tai verkkopalveluiden käyttäminen älypuhelimella ei onnistu kaikilta heikomman motoriikan tai näön vuoksi, kun näyttö ja näppäimet ovat liian pieniä. Siksi yhä useampi hyötyy tablet-laitteista. Mutta mikä tahansa laite ei tähän sovellu. Esim. Android-tablet on vaikeakäyttöinen eikä sille löydy tarvittavia hyötyohjelmia, jotka mahdollistavat laitteen helpon käytön, kun taas iPad-tabletit on suunniteltu helpottamaan viestintää ja asiointia. Välineiden ja laitteiden hankinnassa tulee huomioida myös niiden suoja- ja lisälaitteet (esim. suojakuoret), jotka helpottavat niiden käyttöä.

Vastaavasti säännöksen perusteella korvattaisiin vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi päivittäisissä toiminnoissa tarvittavien välineiden ja muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia. Monelle erilaiset arkea helpottavat pienlaitteet mahdollistavat päivittäiset toiminnot ja asumisen. Näitä olisivat mm. robotti-imuri, älydosetti, munankeitin jne.

Kehitysvammaliitto katsoo, että ylimääräisten vaatekustannusten korvaaminen käytännön esimerkein on kuvattu pääosin hyvin, mutta ylimääräiset ravintokustannukset on kuvattu suppeasti ja käytäntöä pitäisi avata tarkemmin.

Espoossa 26.4.2021, Kehitysvammaliitto ry

Marianna Ohtonen
toiminnanjohtaja

Susanna Hintsala
Kansalaisuusyksikön johtaja